



STADSHOLMEN

STENBOCKEN 6

Brännkyrkagatan 13

SÖDERMALM



Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

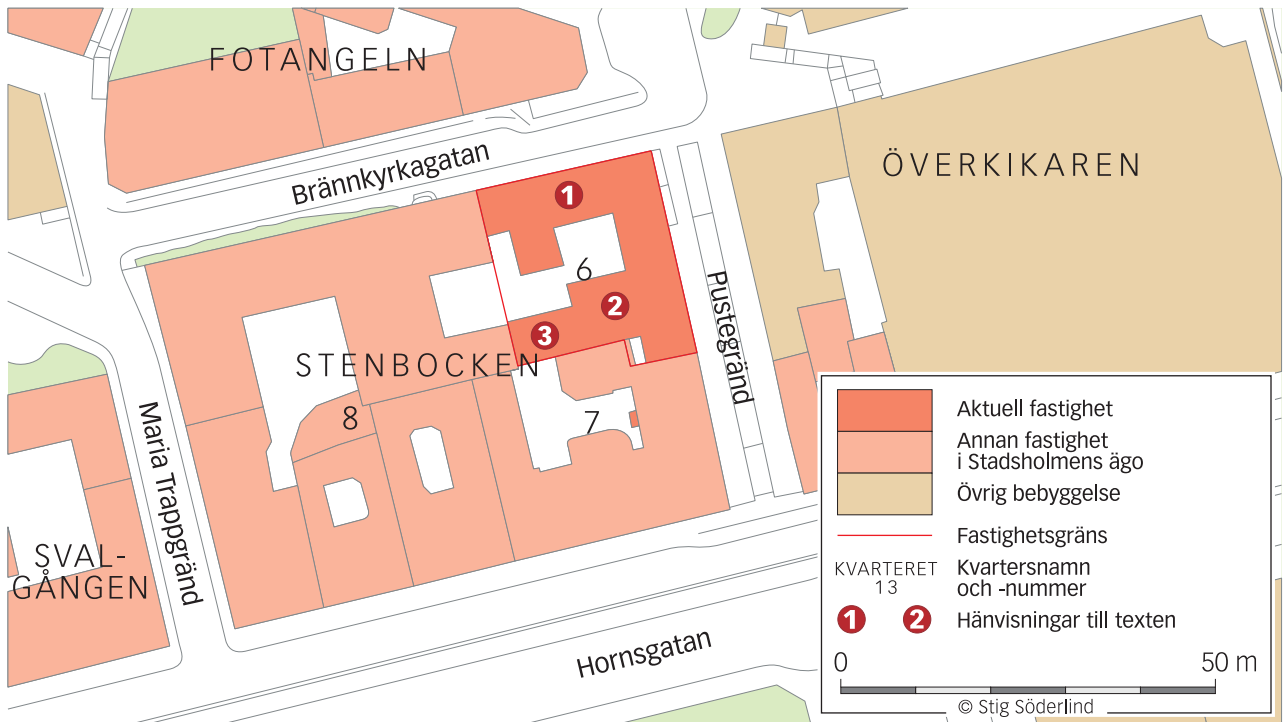
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se



- ❶ HUVUDBYGGNADEN VID HÖRNET AV BRÄNNKYRKAGATAN/PUSTEGRÄND
- ❷ GÅRDSHUS, FÖRE DETTA MAGASINSBYGGNAD
- ❸ GÅRDSHUS, FÖRE DETTA STALL OCH MATERIALBOD



BYGGNADEN VID KORSNINGEN
BRÄNNKYRKAGATAN/PUSTEGRÄND,
ÅR 1904. FOTO ATELJÉ LARSSON.

Fastigheten Stenbocken 6 representerar de näringsverksamheter som präglat och bedrivits på Mariaberget. Byggnaden har inrymt bagarstuga, sockerbruk, bostäder, magasin och verkstäder.

Den äldsta delen byggdes omkring mitten av 1700-talet, troligtvis på äldre murar efter hus som skadats vid Mariabranden 1759. Efter om- och tillbyggnader under 1800-talets första hälft fick det sin nuvarande karaktär.

Stenbocken 6 utgör en del av Östra Mariabergets unika bebyggelsemiljö. Området är ett väl bevarat exempel på 1700-talets medvetna stadsbyggande.

Fastighetens enkla fasadutformning, volym och materialval vittnar om byggnadsskicket under tidigt 1800-tal och har ett stort miljömässigt värde. Invändigt präglas huset främst av renoveringen under sent 1960-tal men bevarar ursprungliga kalkstenstrappor, taklist i en före detta sal, samt murade kåpor från eldstäder uppförda omkring 1800-talets mitt.

Fastigheten Stenbocken 6 är blåvärderad enligt



STENBOCKEN 6 VID HÖRNET AV BRÄNNKYRKAGATAN/PUSTEGRÄND, UPPFÖRD I ETAPPER SEDAN 1700-TALET S MITT. FOTO J. MALMBERG.

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Stenbocken 6 är en del av Östra Maria-berget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivningar. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot

slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet



BEVARAD TAKLIST I ETT RUM MOT GATAN, TROLIGTVIS FÖRE DETTA SAL FRÅN 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Andreas Ottos hus

År 1760 skickade bagarmästaren Andreas Ottos in en bygglovsritning över ett stenhus i två våningar vid hörnet av Brännkyrkagatan och Pustegränd. Byggnaden inrymde bland annat bageriverksamhet. Huset hade en kraftig takfris och tak med tre takkupor mot Pustegränd. Ett år tidigare hade Mariabranden härjat i kvarteret och skadat den äldre bebyggelsen på tomten. Bland annat ett stenhus från 1752 som tillhörde Andreas Otto far, även han kallad Andreas Otto, och ett smalt hus på tomtens nordvästra hörn från 1737, som tillhörde hovtrumpetaren Petter

Wisingh. Sannolikt ingår delar av dessa äldre hus i det hus som uppfördes omedelbart efter branden.

En brandförsäkring från 1760 beskriver huset med två våningar och två välvda källare. Den första våningen hade en inkörsport, förstuga, sal, tre rum, ett kök och skaffer. Här fanns även en välvd bagarstuga med inmurad kopparpanna och brunn med pumpstock. Mot Pustegränd fanns en skoflickarebod (mindre aktad skomakare) med egen entré. Den andra våningen kunde nås via en stentrappa och var inredd med förstuga, sal, fyra rum och ett kök. Här fanns även en stor siktbod och en liten kammare. Överst låg en stor vind och taket var täckt av tegel.

Sockerbruk

År 1772 såldes egendomen till grosshandlare Samuel Cöhler, därefter till fabrikören och sockerbruksidkaren Guillaume Bouck och huset kom att nyttjas för sockerbruk. Under den första halvan av 1800-talet om- och tillbyggdes huset för sockerbrukets verksamhet ett flertal gånger. År 1800 byggdes en magasinsbyggnad på den östra, lägre belägna gården (hus



URSPRUNGLIGT TRAPPHUS MED KALKSTENS-
TRAPPA OCH DJUPA FÖNSTERNISCHER.
FOTO J. MALMBERG.

nummer 2 på kartan), av ägaren brukspatron Wolgenau. År 1819 lät sockerbruksidkaren Smålander bygga en tillbyggnad längs den norra tomtlinjen, vilket gav huset sin nuvarande längd längs Brännkyrkagatan. År 1836 lät ägaren och sockerbruksidkaren G. H. Probst bygga två våningar på huset vilket gav det sin nuvarande volym. De nyuppförda våningarna inreddes som torkvåningar.

Vid tidpunkten var sockerbruket inrett med ett fyllhus (där sockret fylldes på formar till sockertoppar), ett kokhus, tre inmurade kokpannor och en klarpanna av koppar samt torkhus. Husets andra våning innehöll fyra rum med kakelugnar, fönsterpaneler och höga fotpaneler samt kök med spis. I huset bodde en sockerbruksidkare med familj och

piga, en handelsbokhållare samt en sockerbrukslärling. Mot Pustegränd låg en försäljningsbod. Enligt en brandförsäkring 1822 låg även ett stall för två hästar, en foderbod och en materialbod med foderskulle på den västra, högre belägna gården, hus nummer 3 på kartan.

Avveckling av sockerbruket

Den siste att bedriva sockerbruk i fastigheten var sockerbruksidkaren W. A. Freundt. I samband med Krimkriget 1853 fick Sverige uppleva en högkonjunktur under vilken sockerpriset steg kraftigt. Det var i den situationen som fyra sockerbruksägare i Stockholm beslöt att gå samman och grunda Tanto Sockerbruks AB. En av de fyra var W.A. Freundt



BEVARAD MURAD KÅPA SEDAN HUSET INREDDES
TILL BOSTÄDER 1857. FOTO J. MALMBERG.

som även utsågs till företagsledare för det nya sockerbruket.

Ombyggnad till bostäder

År 1857 lät ägaren och grosshandlaren A. P. Lundin inreda bostäder i huset. Detta innebar att huset fick nya mellanväggar, dörr- och fönsterupptagningar samt kakelugnar och murade spisar. Enligt en brandförsäkring så innehöll bottenvåningen främst källare och magasin, men även den äldre försäljningsboden med tillhörande rum och kök. De övriga tre våningarna var inredda med 13 rum med kakelugnar, fotpaneler, mittelband och franska tapeter samt kök. I den andra våningen fanns fyra kök, våning tre och fyra hade fem kök. Överallt var gipsade tak.

Trapphusens golv och trappor bestod av kalksten och alla fönster hade innanfönster. Gårdshuset, hus nummer 2 på kartan, innehöll vedbodar i första våningen och inredda rum i den andra. Hus nummer 3 på kartan var inrett med vagnsbod och stall för två hästar med foderskulle.

Tiden omkring 1900-talet

Utöver de bostäder som byggdes i huset 1857 bedrevs verksamheter och magasin i husets bottenvåning och på gården. Framförallt har funnits verkstäder, bland annat en snickarverkstad och verkstad för att tillverka gipsprodukter. Under 1960-talet var byggnaden utrymd och i mycket dåligt skick. Fastigheten förvärvades av staden 1949 och ägs numer av Stadsholmen.



JÄRNDÖRR TILL VINDEN, SANNOLIKT FRÅN 1836.
FOTO J. MALMBERG.

Upprustning och renovering

Fastigheten moderniserades och renoverades 1969-1970 för att inrymma lokaler och lager för konstnärer. Planförändringar genomfördes, framförallt nedtogs mellanväggar och nya pentry och wc installerades. Några eldstäder nedtogs. Största förändringen var på tredje våningen där nästan alla mellanväggar revs. På gården revs äldre bodar samt uthus.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten har två kringbyggda gårdar i olika nivåer med avgränsade mur och utgångar genom portgång mot Brännkyrkagatan. Huvudbyggnaden är placerad i hörnet vid Brännkyrkagatan/ Pustegränd. På den västra, högre belägna gården står ett fristående gårdshus och på den östra, lägre belägna gården,

finns ett före detta magasinshus sammanbyggt med huvudbyggnaden. Gårdarna har gatustensbeläggning med ett högt lövträd på den västra gården.

Gathus

Exteriör

Huset är ett gulputsat tegelhus i fyra våningar med tjärad sockel, kraftig takfot och plåtklätt sadeltak med plåtklädd skorsten. På fasaderna finns ankarslut och mellan bottenvåningen och den första våningen finns en platt kordonlist. Fönstren är i liv med fasaden och i bottenvåningen och första våningen har de en rektangulär form, avdelad till fyra inåtgående bågar varav två är spröjsade. Övriga fönster är kvadratiska med två inåtgående spröjsade bågar. Mot gården finns även fönster i varierande storlek

med småspröjsade bågar.

Portarna mot Brännkyrkagatan är äldre, sannolikt från 1800-talets första hälft, med profilerade bräder i dekorativt rombformat mönster och smidda bandgångjärn. Trapphusentréerna är placerade omkring de två gårdarna och i portgångarna. I huvudsak består de av trädörrar med fyllningar och spröjsade fönster från renoveringen 1969. Alla snickerier är brunmålade. I bottenvåningen finns järndörrar med rutlagda band.

Interiör

Husets planlösning, ytskikt samt pentry och wc präglas av renoveringen 1969. Däremot vittnar husets djupa fönsternischer, välvda trapphus med kalkstenssteg och järndörrar till vinden om 1700- och tidigt 1800-tal. I ett rum mot Brännkyrkagatan finns en taklist bevarad, troligtvis en rest från de ursprungliga salarna och i några rum finns murade kåpor sedan renoveringen 1857.

Gårdshus, hus nummer 2 på kartan

Gårdshuset är en våning högt med inredd vind. Det har en låg svartmålad sockel, gula slätputsade fasader, en profilerad takfot och plåtklätt, brutet tak med fönsterkupa mot norr. Fönster och dörrar är i liv med fasaden. Entrén består av en pardörr med fyllningar varav glas i de övre. I fasaden finns spröjsade fönster från renoveringen 1969. Alla snickerier är brunmålade. Invändigt präglas husets ytskikt av renoveringen 1969.

Gårdshus, hus nummer 3 på kartan

Huset har en svartmålad sockel med gula, slätputsade fasader i fyra våningar. Fönstren är både kvadratiska och rektangulära med mittpost, några med tvärpost, samt spröjsade rutor. Den andra, tredje och fjärde våningen är sammanbyggd med gathuset. Mot gården finns en fyrdelad dörr från 1960-talet med snidade fyllningar och glas. Alla snickerier är brunmålade. Invändigt präglas huset av renoveringen 1969.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVAND E HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlings som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.